

A SOCIÁLPOLITIKA LÉNYEGE ÉS CÉLJAI*

Heller Farkas

1. A társadalmi politika elméleti kiindulási pontjai

A közgazdasági politika legtöbb ágában maga a gazdasági élet, a szabályozásra szoruló jelenségek gazdasági természete kívánja meg az állam tervszerű belemélyülését és tűzi ki annak célját. A szervezeti politika a gazdasági szervezeteknek a gazdasági élet legcélszerűbb lefolyásához való alkalmazását, a hielpolitika a hitel legmegfelelőbb megoldását, a valutapolitika a legcélszerűbb cseretörténelmi eszközök megteremtését kívánja biztosítani. A társadalmi politikában foglalt beavatkozási célját nem lehet ilyen egyszerűen megjelölni, mert bár az is a gazdasági életre vonatkozik, az mégsem nyugszik egyszerűen és kizárólag a gazdasági élet lényegén. A társadalmi politika abból a meggyőződésből fakad, hogy a gazdasági életbe nemcsak kizárólag a gazdasági cél biztosítása érdekében szükséges beavatkozni és a jelenségeket tervszerűen irányítani, hanem, hogy a gazdasági élet szabályozásánál azzal is számolni kell, hogy az ember nem csupán gazdasági lény, hanem sokkal egyetemesebb célokra követ. Hiszen maga a gazdálkodás, amint tudjuk, nem öncél, hanem csak az ember egyéb céljai számára kívánja eszközeit biztosítani. Az ember egész lényét, nemcsak annak gazdasági vonatkozásait átfogó nézőpont, a gazdasági élet egyetemes perspektívája tehát az az alap, amelyből a társadalmi politika kiindul.

A társadalmi politika ennél fogva a gazdasági élet társadalmi szervezete és az egyetemes emberi szempont közötti összefüggést veszi a gazdasági életbe való beavatkozás kiindulási pontjának.

Valóban szükség van-e ebből a szempontból a társadalmi gazdaságba való beavatkozásra? Erre a kérdésre kell tehát legelőször választ adnunk, ha a társadalmi politikába mélyebben akarunk behatolni. A választ átöng fog függni, hogy a társadalom gazdasági életét oly folyamattaknak fogjuk-e fel, amely önmagától is szükségképpen, minden körülmények között számol avval, hogy az ember nemcsak gazdasági lény, illetőleg, hogy a gazdasági élet csak egyik és pedig az ember céljaival közvetlenül össze nem függő oldala az emberi tevékenységnek, vagy pedig ezt a szempontot csak tervszerű beavatkozás útján véljük érvényre juttathatónak. A kérdés így alakban való feltételezésben kétségtelenül már egy, a pusztán ténymegállapítás keretét

* In: Heller Farkas: Szociálpolitika, Budapest, 1920, (5-25. oldal)

iparban a hosszú tanonckodás alapján foglalkozásra előkészülő férfimunkás tudására és erejére, hanem hogy a nők és gyermekek serege vonul be az ipartá. A tőke nyereségéért a termelés mechanizálása egyaránt a munkaidő hátrát nem ismerő kifejtésére törekszik, mely förtékvés a családi élet minijárja alapított műhelyből hiányzott.

A termelésben a kapitalizmus által okozott átalakulás az ember öncéliségének a legmessze- szelbemből figyelmen kívül hagyásához vezet. A tőke számára a munka épp oly tárgy- termelési tényező, mint a többi, és az, hogy a munka az ember személyiségével kapcsolatos és az ember sorsától elválaszthatatlan, a tőkéi nem érdekli. Régean a munkás egyénisége is számitott valamit. A tőke szellemi erejét megcseséltig vállalkozó ezzel nem törődik és tisztán a teljesítményre van tekintettel, amelyet számára valaki nyújt. A technikai munkanegozás messzemenő kifejtésére, a munkakérvet gyökereiben öli meg, amint annak értékes bizony- ságot szorgalimatát *Lawrensen* és mások felvételét, melyben a munkásoktól arra a kérdésre is feleletet kértek, hogy kedvvel dolgoznak-e. A gyermekek dolgoztatása a nevelési és a testi fejlődési veszélyezteté a legnagyobb mértékben. A nők túldolgoztatása a lakosság elcsanyulását vonja maga után, valamint a családi életet sás alá és a munkaidőnek minden munkás számára egyaránt való meglosszabhatása éppúgy mellőzi az emberi szempontot, mint a munkabérek a tőke nyereségéért való folyón minimumra való szorítása. Míndközül szemben pedig az állá- nos társadalmi fejlődésben a rendi társadalom összedőlése óra a democraia téhódításával az ember öncélisége és az emberi szempont az egynek ömhatában, valamint a társadalmi életben nem szorult hátrébe, hanem inkább mindjohban előtérbe lép. A népműveltség terjesztése a kultúrghényeket messzemenően növeli és az ember öncéliségének többé-kevésbé tisztá tudata is ezzel ébred a tömegekben. Ezért igazán kell *Comradnak* abban adnunk, hogy a *minidáskérdés és vele a socialpolitika is lényegében kulturáridés*. Ez adja meg annak a magyarázatát is, hogy miért nem találjuk meg aacsonyabb műveltségi fok mellett a socialpo- litikát. Amíg ugyanis a tömegnek nincsenek kulturárvényei, öncéliségének tudata is hiányzik belőle és a társadalom sem érezheti bizossításának szükségessé voltát.

Ha tehát végigtekintünk a gazdasági szervezet fejlődésén, akkor azt kell megállapítanunk, hogy annak mozgató elvei sohasem számolnak teljes mértékben azszal, hogy az ember nemcsak része a társadalmi egésznek, hanem önálló rendelkezéssel bíró lény, aki az emberi szempont szem elől tartásával emelkedetebb társadalmibólcselést fellogás szerint helyesen csak ilyen minőségben tagoldhatik bele bármilyen szervezetbe és így a gazdasági szervezetbe is. Azt is meg kell azonban állapítanunk, hogy a társadalmi fejlődés által teremtetett viszonyok és az ember öncélisége között való ellentétet a capitalisticus fejlődés nagyon erősen kiélesítette, mert míg a gazdasági szervezeteket és a munkafelteleket az emberi szempontot teljesen mellőző irányba terelte, addig a demokratizálódás előmozdításával az emberi szempont hangsúlyozását minidinkább követeli. A fejlődés így irányban való alakulásának nem lehet más következménye, mint az, hogy mind hangsúlyosabb lett az a követelés, hogy az állam, mint az *összesség érdekeinek és szempontjainak képviselője beavatkozzék a fejlődés menetébe az általános emberi szempont érvényesítése érdekében*, vagyis, hogy öntudatos politikát folytasson az alsóbb osztályok életszrvonalának emelése irányában.

3. A socialpolitika fogalma

A társadalmi és a gazdasági élet terén emberi műveltségben veszélyeztetet, illetőleg megká- rosított egyének érdekében kifejtett tevékenység régi keletű. Forrása annak az az emberi érzés, amelyet emberitársaink szenvedése kelt bennünk. A segítségnek ez az újjaí tehát a humanizmus szemponyjára vezet, mely nem az ember öncéliségének világos tudatára, hanem az együttérzés érzéni mozzanataira támaszkodik. A már bekövetkezett baj váltja ki azt és pedig teljesen egyéni vonatkozásúra támaszkodik. Az ember az emberhez szói a humanizmus műveiben, ha azok bármily nagy szabású intézményben jellegét nyernék is. Az igazságosság érzet és a teljesen sohasem szűnrelő egyenlőségű törekvések már más szempontból fogták meg a társadalomgazdasági fejlődés és az egyén emberi rendelkezés közötti conflictust; azok azonban sokkal súlyosabbabba temeszerültek és sokkal nehezebben tudnak actióvá sűrűsödni, semhogy átlagóghban bele tudtak volna nyúlni a gazdasági élet menetébe.

Mídon a capitalisticus átalakulás mindegy akuntá tette a gazdasági szervezetet és a munkás emberi műveltség közötti ellentétet, egyidejűleg e kérdésekben a látókor órási készítesedése is következett be, mi a közgazdasági és a társadalomtudományi vizsgálataok megalapozásának köszönhető. Mídia ugyanis a közgazdasági elmélet fejlődése a társadalomgazdasági jelensé- gek átértékelésének alapját mevetette, és a társadalmi élet a maga egészében behatárolt vizsgálat alá került, minidinkább kitűni az, hogy a közgazdasági és a társadalmi életben, annak atomizált volta dacára nem egyes elszigetelt egyének állanak egymással szemben, hanem a hasonló helyzetűek csoportjai, vagyis egyes társadalmi osztályok. Ennekfolyra azok a sérelmek, melyek az egyének öncéliségén a gazdasági életben esnek, többé nem elszigetelisegűkben, mint egyéni esetek, hanem mint a társadalmi történetes láncszemei mutatkoznak a társadalmi össe- függések felkutatásához szoktatott szem előtt. Az egyén öncéliségének veszélyeztetése nem jelentkezik a társadalomban, mint elszigetelt és csak egyesekre szorítkozó jelenség, hanem széles télegekre, egész társadalmi osztályokra vonatkozólag, amint hogy a gazdasági érdekek ellentétet is egész osztályokat felbőltve alakulnak ki. Az a széles látószög, amely alatt a közgazdasági és a társadalomtudományi vizsgálattal mellett az embernek közötti gazdasági és egyéb össefüggések mutatkoznak, annak átértékeléshez vezetett, hogy az egyének ellentétéinek és érdeküközösének vizsgálása és orvoslása helyébe a nagy társadalmi csoportok érdekel- lenetéinek megállapítását és e csoportok érdekszerkeztőközfésének idegyenlítését kell vezető- szempontul elfogadni. Az egyes ember sorsa a tényezők oly sokaságának hatása alatt alakul, hogy az az általános nézőpontokat kereső vizsgálathoz ügyis hozzáférhetetlen, de a beavatko- zás útja is egészen más az egyes emberrel, mint a társadalmi csoportokkal szemben. Egyes egyénekben lehet sponán közbőltéppéssel és nagyobb tervszert megalapozás nélkül is segíteni; nem így széles társadalmi télegeken, melyek gondozása állandó tervszert munkái tételhez fel. A társadalmi beavatkozás természetének megértéséhez azonban a tudománynak még egy megalapítása nagyban hozzájárult és ez a fejlődés gondolatának a társadalomra való alkalma- zása. A társadalomtudományi kutatás megmutatta, hogy a társadalom kicsiny kezűleből és laza össefüggésekből nagyra nővő és szilárd kereteiket nyert szervezet, amelynek megvannak ugyan a maga fejlődési törvényei és tényezői, de ezek között a tudatos irányítás, a célszert intézmények tudatos létesítése is helyet foglal. A fejlődés gondolatának felkavrovlása a bajokt megelőzésének gondolatát tojja előtérbe, mert ha a fejlődés útja nem változathatatlan és a

tervezett beavatkozás a fejlődésbe nem reménytelen, akkor mindenesetre a fejlődés oly irányítása kívánatos, amely lehetőleg megelőzi azt, hogy egyes társadalmi osztályok öncélúságra vesszélyeztette legyen.

A fentiekben kitöltött vizsgált elemekből a szociálpolitika fogalma könnyen megalkotható. Tervezett beavatkozás az a társadalmi osztályok egymáshoz való helyzetére azért, hogy azok egymáshoz való viszonyában és általában a gazdasági élet terén az általános emberi szempont, tehát az egyes öncélúságának tisztelése tartása érvényesüljön. A *Szociálpolitika tehát az osztályok egymás közti viszonyára való beavatkozás a gazdasági szervezkedés oly világszemléletű megalkotására, amely egyes társadalmi rétegek tagjainak öncélúságát veszélyezteti. Ha Schmolzer és Van der Borghit az osztályellenetiek nyíltetésében látják a szociálpolitika lényegét, úgy ez magyarában felel a szociálpolitika fogalmát anélkül, hogy a szociálpolitikai beavatkozás végső célját megjelölje. Van der Borghit egyébként ezt is érti, amikor utal arra, hogy az osztályellenetiek kiélekedése a társadalom létét veszélyezteti és azért szükséges azok elnyúlására tervezett politikai folytatni. A dolog lényegéhez közelebb jön *Zwielhbeck-Schildhorst* megállapítása, hogy az osztályellenetiek megszűntetése azért szükséges, mert azok a társadalom kultúrcéljait veszélyeztetik. Az azonban mindezek a feltételek helyesen domborították ki, hogy az összeség érdekében való beavatkozárról van szó, amit *Sombart* fellegősséval szemben kell hangsúlyozni, aki szerint a szociálpolitika mindig osztálypolitika, azaz az egyik osztály szempontjából történő beavatkozás. Az természetes, hogy valamelyik és pedig az öncélúságban veszélyeztetett a gazdasági szervezkedés folytatásában emberi minőségében megismert osztály helyzetének javítása az az eszköz, melynek segítségével a szociálpolitika célja felé törekszik, mégis a beavatkozás alapindító oka mindig a társadalom egészségének céljából fakad.*

Az által, hogy a szociálpolitika osztályközi politika, melynek célja azonban természetesen nem az osztályok közti egyenlőtlenségek teljes megszüntetése, vagy pedig egy misztikus egyensúly előidézése, hanem az osztályok egymáshoz való viszonyának olyan szabályozása, hogy a gazdasági szervezkedés függőségi és egyéb viszonyai az ember öncélúságát ne veszélyeztessék, az a humánizmussal lényegesen szélesebb alakra helyezkedik. Többé nem a könyörtel és az együjtetés ingatója és subjektív mógün, hanem a társadalmi célszerűség sziklat talaján épül fel az. Etkölcset érte azét megmarad, de ez nemcsak pusztán érzésben, hanem tudatos kötelességérzésben, a társadalmi lelksimeretben nyilvánul meg. Háttérét a társadalmi életnek olyan fogalma adja, melyről fogya az emberi összeműködésnek gazdasági téren csak addig szabad elismerni, amíg az osztályok emberi minőségét nem veszélyeztetik. Ennek felismerésével a pártarchaizmus, mint az osztályok egymás közötti viszonyát szabályozó elv, a mille lesz, mert az többé nem számol a társadalom gazdasági szervezkedés megváltozott viszonyával, melyeket egyrésztől a gazdasági és a társadalmi fejlődés magasabb fokán a társadalmi szervezeti kapcsolatoknak a capitalizmus követelményeirehöz mérten szorosabbba vllása és mindinkább tárgyasulása, másrésztől pedig a társadalmi osztályok egymáshoz való viszonyának a capitalizmus alapfeltelei, vívmányai és kultúrája folytatni mind erősebben a democrata alapjára helyezkedve hoz magával. Csak a democrata és a capitalizmus fejlődés tényezői összeegyvezető elv rendezheti ezennül az osztályok egymás közötti viszonyát és ez az elv a szociálpolitika.

4. A szociálpolitika határai és viszonya a gazdasági bölcselethez

Vannak-e határai annak a beavatkozásnak, amelyet az osztályok egymás közötti viszonyában a szociálpolitika megkér? Erre a kérdésre a válaszra máf a gazdasági politika köten kívüli, a társadalmi bölcselében kell keresni, mert itt voltaképpen nem a gazdasági politika részletéről, hanem az egész társadalom berendezésének kérdéséről van szó. Míg ugyanis a szociálpolitika egy meghatározott gazdasági rendben belüli adott gazdasági szervezeti osztály-ellenetivel foglalkozik, addig nem érti a társadalmi szervezeti lényegének kérdését. Milyhely azonban a társadalmi beavatkozás határai kérdészik, tillfejtik ezt a kört és a társadalom általános szervezésének nagy kérdése előtt állunk. Mint a gazdasági politika egyik ága, a szociálpolitika tehát a gazdaságbölcselethez nem az alapkérdését nem érti és a szociálpolitika, mint gazdaságbölcselleti rendszer nem azonos avval. E helyen beemünk a szociálpolitika csak gazdaságbölcselleti minőségében és ebben a lényegében az az adott társadalmi és gazdasági rendre támaszkodik. Ez az, amiből az osztályok olyan viszonya számmazott, amely beavatkozás úján helyesbítésre szorul. Ha olyan társadalmi rendet sikerülne alkotni, amelyben az osztályellenetiek hányoznának, vagy csak kisebbfokúak volnának, vagy pedig, ha oly gazdaságbölcselleti alapa helyezkedünk, mely az ember öncélúságát el nem fogadja, akkor a szociálpolitika jogosultsága is megszűnik. Ennekfogya a *szociálpolitika határait a fennálló gazdasági rend alapjainak fennmaradásban kell megjelölhünk*. Nem e rend megváltoztatása, hanem annak helyesbítése, cornigálása az, amit a szociálpolitika elérni akar. Ezért a szociálpolitika nem is kívánhatja a mai társadalmi rend és a mai gazdasági szervezkedés alapját szolgáló magánhatájon megszüntetését. De igenis kívánhatja annak az olyan messzemenő korlátozását, amilyen az osztályok egymáshoz való viszonyának olyan megállapításához szükségesnek tart, amely mellett az alsó osztályok tagjainak öncélúsága nem főnyg veszélyben.

A szociálpolitika célkitűzéséből és határból adódik annak az egyes gazdasági bölcselleti rendszerekhez való viszonya is. A gazdasági individualizmus, különösen a liberálisizmus alapján, tudvalevőleg az egyének szabad kezdeményezési jogának és az egyének egymás közötti viszonyának a mai társadalmi rend alapján szabadon, minden hatósági beavatkozás nélküli való alakítását követeli. Minthogy e fellegős nem számol azzal, hogy az osztálytagozódás és a gazdasági erők szabadon hagyása egyes osztályok tagjainak emberi minőségét veszélyezteti, a szociálpolitika, mely éppen erre helyez súlyt, a liberálisizmussal éles ellenétbe kerül és annak hívei voltak a szociálpolitika leghevesebb ellenzői, kikkel a szociálpolitika apostolainak Angliában igen kemény harcot kellett megvívniuk.

Sokkal közelebb áll a szociálpolitika a socializmushoz. A gazdasági szervezeti kritikájában azzi majnem teljesen egyezik, de mint gazdaságbölcselleti rendszer, atól, amint ismeretes, mégis alapfellegősében különbözik. Mint gazdasági politikát, a szociálpolitikát bizonyos értelemben a socializmus lépcsőfokának is foghatjuk fel. Téves ugyanis úgy felhírnemi a dolog, mint hogyha a szociálpolitika az alsó osztályok elalálására és elzstbaszására volna irányozva. Ha így volna, akkor a socializmusnak lényegellenetűnk kellene a szociálpolitikát. Bár a marxisták nem egyszer hangoztatják, hogy a szociálpolitika az osztályküzdelemet enyhíti, mégis a socialdemocrata a világárbort bevezető programjába felvette a szociálpolitika

követeléseit és egész jogszen, mert a szociálpolitika az alsó osztályok helyzetének és színvonalának emelését célozza, anélkül, hogy osztályonhatalmi egyenlőségre törekedjenk. Ellenkezőleg, amint látni fogjuk, a szociálpolitika a munkások szervezkedésének jelentőségét régóta felismerte és szervezkedést illeti követeli. Figyelembe kívüli nem ha egyházi szempont az is, hogy a szociális szellem sokkal könnyebben és nagyobb eredményt lehet végre, ha az egy magas színvonalon álló munkásságot talál, minthogy ha a teljesen elhanyagolt prototípustól várunk egy magasabb termelési rend megvalósulását. Ezért, ha a szociálpolitika mint gazdaságpolitikai rendszer sokban el is tér a szocializmustól, mint gazdaságpolitikai rendszer azaz összeegyeztethető és annak útjait egyengetheti. A keresztény-socializmus, a revisionizmus és az állam-socializmusra vonatkozólag ezt nem is szükséges bővebben fejtegetnünk, mert azok lejegyzésben az egyén öncélúságából indulnak ki és az a tervszerű beavatkozás segítségével kívánják a gazdasági szervezet működését szemben megvédeni.

5. A szociálpolitika irányvai

Arról, hogy a szociálpolitika, mint gazdaságpolitikai rendszer a társadalmi haladás gyorsabb és lassabb útján irányzataink mily kiterjedt mértékben ad helyet, már fentebb volt szó. E helyen a szociálpolitikával csupán mint a gazdaságpolitika egyik ágával kell foglalkoznunk és ebben a minőségében az a fent megjelölt irányban és fent kifejtett céllal a gazdasági életbe való beavatkozásban áll. Egy véleményen vannak-e a szociálpolitikások a gazdasági életbe való beavatkozás kérdésével illetőleg? Ennek eldöntése arra ad nekünk választ, teljesen egységes-e a szociálpolitikai felleg, vagy a szociálpolitikai alapfellegesen belüli is bizonyos ártályokat kell-e megkülönböztetnünk.

Az alsó osztályok helyzetének javítása több tón érhető el. Legközvetlenebb az érdekében való közvetlen beavatkozás felszárk. A közhatalom, elsősorban az államhatalom látszik erre hivatottnak, ha azt a modern államelmélet értelmében az összesség érdekében képviselőjének és megválasztójának, a társadalmi erők kiegyensúlyozó szervének tekintjük. Készségesen azonban, hogy mint minden emberi intézmény, az államhatalom is csak hiányosan teljesíti hivatalát és így a munkásszervi emberi létezésünkhöz való biztositása tekintetében sem működhet tökéletesen.

Akkor nem állanak a marxizmus álláspontján, azok is kénytelenek elismerni, hogy a szervezeti közhatalom inkább kedvez a felsőbb osztályoknak, mert még demokratikus államokban is főképpen azok kezelik az állami gépezetet. Ha tehát a társadalmi osztályok által képviselt erők egyensúlyát kívánjuk elérni és az alsóbb osztályoknak a felsőbbek részéről való lakmározást akarjuk megakadályozni, akkor a közhatalomra közvetlenül kevesebb befolyást gyakorló osztályoknak azt a támaszt kell megadni, mely az önszervezésben, saját erőre támaszkodásban áll. Ezt pedig a gazdasági erőre alapított társadalmi és a gazdaságpolitikai részére csak a szervezkedés, az erőegyesítés biztositja.

A szociálpolitikai beavatkozás jellege különböző lesz, aszerint, hogy az első vagy a második eszköznök tulajdonunk-e nagyobb jelentőségűt. Az az irány, amely az első eszközhöz helyezi

a súlyt és a közhatalom közvetlen beavatkozási útját a gazdasági életnek a munkás emberi nyelvet vesztésével túlkapásai elhárítását, elsősorban a *hatósági szociálpolitika* jellegűt nyert. Munkásvédelmi törvények, a munka viszonyai és általában az osztályok egymáshoz való viszonyait szabályozó rendelkezések jelzik az újat. Minthogy a közhatalom beavatkozásra kíván támaszkodni, természetesen a közhatalom demokratizálását is követelnie kell, mert különben a várta beavatkozás az önjajások világában fog maradni. Ebből a szempontból tehát nem egészen helytálló a szociálconservatív irányban való elvezetés, amint azt a *Zweidrittel-Sidenhorst* és mások is használják, mert hiszen következtetésen keresztülvéve annak a közhatalom demokratizálását is kívánnia kell. Ha mégis ez irány képviselőinek egy része erre ügyet nem vet, akkor emek az oka annak a megfontolásnak elhanyagolása, hogy a régi összetételt közhatalomtól alig várható, hogy az önmagától messzebmenően beavatkozzék az alsóbb osztályok javára.

Jogosultabb az az elvezetés, amellyel a *szociálliberalizmus* irányának szökeket megjelölni. Ez valóban az erők szabad érvényesítésének az elvére helyezkedik, persze ama korlátok között, amelyeket a szociálpolitika, mint társadalmi-politikai rendszer megjelöl. Ez az irány főképpen a szervezkedés szabadságát és annak előmozdítását kívánja az alsóbb osztályok részére és azok szervezkedésétől várja az alsó osztályok emberi céljainak megvédését. Ha nem is az osztályharcot, mint a társadalmi kérdés megoldásának eszközt hirdeti ez az irány, úgy mégis csak az alsó osztály szervezkedésétől várja a szociálpolitika erősebb győzelműsét.

A hatósági szociálpolitika és az önszervezés szociálpolitikája természetesen csak két végletet jelölnek meg. Csak arra vonatkoznak, hogy melyik eszközre helyeznek e szociálpolitikai irányok nagyobb súlyt, mert addig, amíg a szociálpolitika álláspontján maradunk, tisztán hatósági beavatkozási útjait kevésbé várhatjuk az osztályok egyensúlyának helyreállítását, mint egyedül az önszervezés eszközeitől, már csak azért is, mert a hatósági szociálpolitika legértesebb támaszát az érdekeltek szervezkedésében találja, melyek széles néprétegek követeléseivel szembeállítják meg, a munkásszervi önszervezés pedig azáltal lesz leghatályosabb, ha a szervezkedés szabadságát törvények biztositják.

6. A szociálpolitika működési tere

Az alsóbb osztályok emberi létezésünkhöz, a gazdasági liberalizmus térdhódítása óta, elsősorban a capitalisticus társadalmi helyzetű munkafeltételek megállapítása által forog vesztélyben. Ennek megjelölésére a szociálpolitikai beavatkozás középnyelvében a *munkafeltételbe való beavatkozás* áll. E beavatkozás lényegileg a magánműködés intézményébe való mély belenyúlás, mert a tulajdonost abban gátolja, hogy szabadon gyakorolja azt a hatalmat, melyet neki a jövők birtoka biztosit. A szociálpolitika tehát elsősorban a magánműködés intézményének állit korlátokat. Ha a tulajdonos rendelkezési jogát, valamint annak jogosultságát elismeri is, hogy tulajdona alapján a birtoktalanok akaratának alávetésével szervezze a munkát, mégis emek keresztülvételben korlátokat szab neki.

A munkás éle színvonalát a capitalisticus szervezet főképpen két irányban vesztélyezteteli. Egyrészt a munkás idejének és teljes életenergiájának lefoglalásával, másrésztől pedig munkájától oly csekély ellentérték nyújtásával, mely annak legrészletesebb szűkségeit-kielégítését engedni meg. Az első a munkás egészségét és testi épességét, de egyáltalán szellemi életét is a legnagyobb mértékben vesztélyezteteli, míg a második közvetve bár, ugyanazt az eredményt hozza létre. A szociálpolitikai beavatkozás ezért egyrésztől a szorosabb értelemben vett munkajelentéket területre vág, másrésztől pedig *berpolitika*, azaz azokat a módokat keresi, amelyek mellett a munkások oly ellenértéket biztosíthat munkájuktól, amely emberhez méltó megélhetést nyújt neki. Akár az egyik, akár a másik területre vonatkozzék a szociálpolitikai beavatkozás, az mindig a szerződési jog korlátozásával jár, azaz nem bízza a felek tevékenységére a munkaszervezők megállapítását, hanem a gyengébb fél érdekében abba beavatkozik.

A munkás emberi műveltségét azonban még más irányban is vesztély fenyegeti. A munkás vagyoniállamsga ugyanis folytonos Demoklas-kard gyanánt lebeg feje felett, mert mióta a patriarhalismus lejtett és a munkaadót a munkással személynleg össze-fűző szálak elszakadtak, az élet esélyei, balsétek, agktor sítb, szóval mindaz, ami munkaképességét elvesztí vagy csökkenti, a megélhetés egyetlen feltételeit vonja el tőle, mert annak egyedül forrása munkájának betéradása. Ezért a szociálpolitika nem érheti be a munkajelentékek szabályozásával, hanem gondolkodnia kell arról, hogy a munkás a munkaképzelenség beálltával vagy egyéb esélyektől sítjítottan is megtalálja megélhetésének feltételeit. Hiszen a szociálpolitika alapelve, hogy az ember nemcsak a gazdasági szervezetnek szolgáljon. Ezért fontos terület a képletlenné vált arra, hogy a gazdasági szervezetnek szolgáljon. Ezért fontos terület a szociálpolitikának a *munkabiztosítás*, mely a kockázattól szűkség alapján való elzárásával a munkásnak íly esetekben való megélhetéséről gondoskodik. Közvetlenül határos ezáltal a capitalisticus szervezet okozta ama lehetőség elhárítása is, hogy a munkás nem talál munkát és így esik el létfontosságának egyedül lehetségétől. A capitalisticus gazdasági szervezet alapelve a töké szervező erjete, amely nem közvetlen emberi viszonylatokon épül fel és ezért akkor, amikor a birtoklalanok számára egyedül a munkát jelölt ki a megélhetés forrásán, még éppenséggel nem gondoskodik szűkségképp arról, hogy mindenkinek munkakalmat is biztosítson. Ezért a *munkaellátás* problémája is bele kell nyúlania a szociálpolitikának. Ugyancsak bele kell nyúlania abba a kérdéskomplexumba is, mely a *munkászociálpolitika szervező-déséből* számos vonatkozásában előáll.

Ezekben természetesen csak a szociálpolitikai beavatkozás főbb területét jelöltük meg, de kiviloltól sem mentenitük ki annak egyes kérdéseit, amelyek e területeken belül felmeritlenek. Ez az alábbiak feladata lesz.

Capitalisticus termelési rend mellett a szociálpolitika legfőbb feladatai a munkáspolitika területére vágnak. Mindamellott ez nem meríti ki azt teljesen. Ide kell ugyanis sorolnunk azt a beavatkozási is, amely a termelés szervezetebe más osztiályok öncélúságának megóvása érdekében nyúl bele. Így nevezetesen a kézművesosztály vesztélyeztetéséből kifolyólag felmerülő feladatok is lényegileg ide tartoznak, mert azok részben nem a termelés legfőbb területébe szervezetebe, hanem egy osztiály pusztulásának megakadályozását célozzák. Tágabb értelemben a társadalmi politika körébe tartozik az a beavatkozás is, amely a parasztosztály fennmaradását és megóvását irányul. Ide sorolható az úgynevezett *középosztálypolitika* is. Mind-

amellott ezáltal a társadalmi politika körének oly kiszűrésítése következik be, amely a közgazdasági politika megjelen minden területével érintkezésbe kerül, ami érhető ugyan akkor, ha a szociálpolitikában osztiályközi politikát írunk, de mégis annak oly kiszűrésítéséhez vezet, amely az osztiályok közötti viszonyokba való beavatkozást már nem tisztán az osztiályok tagjai emberi művelésének megóvására szorítja, hanem könnyen azon tilterjed. Erősen szűfolyóvá lesz tehát a szociálpolitika területre akkor, ha azt ebben a tágabb értelemben vesszük. Ezért, habár logikailag a középosztálypolitikától sem tagadhatjuk meg a szociálpolitikai jellegét és azt határozotlan a szociálpolitika körébe is kell utalnunk, mégis indokoltabbnak látszik tárgyalásunkban a szociálpolitika fenti körhatárolásánál megmaradni és azt csak arra a területre szorítani, amely az ember öncélúságának megóvása szempontjából szűi bele az osztiályok egymás közötti viszonyába. Ezzel egyébként nagyjában ugyanarra az álláspontra helyezkedünk, mint az eddigi gyakorlat, amely csak a munkáspolitika tárgyaja a szociálpolitika fejezetében és a többi osztiálypolitikánál, ha azok, mint Hyenek, szociálpolitikai jellegűek is, a gazdasági politika egyéb kérdéseivel egyetemben tárgyalja. Így p. o. a birtokpolitikában nem lehet elkerni azt, hogy a ksbirtok szociálpolitikai szempontjait tárgyalásunkba be ne vonjuk és a kézművesosztályának megélhetésénél sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egy egész osztiály megélhetésének alapját jelzi ez az üzemforma.

7. A szociálpolitika és a felső osztiályok

A szociálpolitika tehát a gazdasági életbe elsősorban az alsóbb osztiályok érdekében avatkozik bele. Hogy alapszempontja, nem mint *Sombart* hiszi, az osztiályérdek, hanem az összesség érdeke, azt már fent említettük. Lehet-e azonban azt állítani, hogy az osztiályok egyenlőségének helyreállítása érdekében végtelen csupán az alsó osztiályok érdekeit tartja szem előtt?

Hogy a szociálpolitika a felsőbb osztiályok bizonyos rétegeinek osztiályérdekeivel ellentétben jár, az kétségtelen. De vajon a felsőbb osztiályok általános ember érdekeivel, tehát nemcsak a vállalkozók termelői érdekeivel áll-e az ellentétben? A vállalkozói osztiálynak ugyanis szorosabb értelemben vett vállalkozói érdekeit nyilván meg kell különböztetni azok általános emberi érdekeiktől. A vállalkozóknak mint termelőnek osztiályérdeke a termelési költségek csökkentése és a termelés körében való szabad mozgás. Ezekkel a szociálpolitika ellentétbe helyezkedik, mert a vállalkozói a munkajelentékek megállapításában feszélyezi. A vállalkozók azonban nemcsak mint termelők, vagyis mint a termelés szervezői tagjai a társadalomnak, hanem általában mint emberek és állampolgárok is. Ebben a minőségükben érdekeik közös minden állampolgári érdekekkel és ezért azt kell vizsgáljunk, hogy ebben az irányban hogyan érinti őket, valamint a felső osztiályoknak a vállalkozók körén kívül eső tagjait a szociálpolitika hatása.

Ez csak akkor tudjuk megérteni, ha szemünk elé állítjuk azt, hogy a társadalomban együtt élő egyének általános helyzete egymással milyen szoros összefüggésben van. Áll ez mindezekelőt a közegészségügy szempontjából. Feltételeseben tekintve a dolgot, úgy látszik, hogy az életfeltételek magasabb színvonalra a felsőbb osztiályokat egészségügy szempontból biztos védőfálal veszi körül a szegénység tanyáiban tenyésző bajokkal szemben. Közvetlenül

tekintve ez nagy tévedésnek bizonyul. Az egészségügy nagy mértékben társadalmi gyökerekre vezet vissza, mert a betegségek tekintélyes része nem marad meg elszigetelten egyes néprétegekben, hanem azokból kitaradva, a társadalom többi rétegéhez is eljut, azok jólétét a legnagyobb mértékben veszélyezteti. Ezért a társadalom összes tagjainak, tehát a felsőbb osztályoknak is fontos érdeke fűződik ahhoz, hogy azok az okok elhárításának, melyek a szűkebb körben elterjedő betegségek okozói. Ezek között pedig a szegénység, az alacsony életszinvaronál és a túlszaporított test egyaránt elsőrangú helyet foglalnak el. Hogy a túldúsvesztség, mely oly nagy mértékben terjedt meg az emberiség, a fészké az alsóbb osztályok nyomorában van, annyira közöndomási, hogy egyenesen népbetegségnek nevezik azt el. Egyes foglalkozások óvintézkedések nélkül való folytatása szintén állandó forrása annak. De a túlszaporított lakások és a rosszul táplált munkásrétegek, a tisztaságra nem szokatott családok, minden tagjainak fészkei és terjesztői. Mindezek hátrányos következmények tehát, amelyek alacsony életszinvaronálból kifolyólag az alsó osztályokat sújtják, végeredményben a felső osztályokat sem hagyják érintetlenül, mert bármiképpen igyekezzenek is azok palotáikban magukat elszigetelni az alsó osztályoktól, bámmennyire is távoltarják maguktól őket környezetül, mégis az, amit használnak és fogyasztanak, a nyomorúságban élő munkásrétegek tagjai terjesztő kezeiből és nem ritkán azok nyomorúságos lakásából származik úgy, hogy bámmennyire magasan áll valaki, az alsó osztályokból kininduló nyomor elől magát soha egészen elzárni nem tudja.

Az alsó osztályok alacsony életszinvaronala a tudatlanságnak, a habonának és az oktalanságnak is fészke. Ez sem kétszombos a felsőbb osztályokra nézve, mert az egész társadalom fejlődése és haladása csak összes tagjaiban lehetséges. Ha sokban előnyösnek is látszik a felsőbbek szempontjából az alsóbb osztályok alacsony életszinvaronala, mert azok kihatásaitól mégis megkíméljük, a fejlődés szélesebb alapját az mindenkör erősen veszélyezteti.

De nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy magasabb műveltségi foknál a társadalom többé tisztán erőszakkal össze nem tartható. Ezért az oly társadalom, amelyben semmivel sem fizik az alsó osztályok érdekeit a társadalmi berendezések lemmantásához, minidig ingatlag talajon épül fel és így ez az állapot a felső osztályok helyzetét is állandóan veszélyezteti. Alig szorul bizonyításra, hogy a vágyon és az élet ellen elkövetett bűntettek az alsó osztályok rossz helyzetével arányban állanak és így az alsó osztályok alacsony életszinvaronala a felső osztályok helyzetét állandóan veszélyezteti. De a társadalom forradalommentes megváltoztatásában is az alsó osztályok ki nem elégítő helyzetének és elégtelenségének döntő szerep jut. Az alsó osztályok alacsony életszinvaronala olyan szociális gyújtóanyag, mely a legkétszombos szikrára tüzet foghat és a fennálló rend kereteinek robbantását idézheti elő.

Ha tiltott is volna azt állítani, hogy az alsó osztályok szinvaronálnak emelésevel a természetes folytonosságba nincs többé kitéve a megzavaratásnak, úgy másrészt mégis kétségtelen az, hogy az osztályellenetiek enyhítésével ezek az ellentétek is könnyebben hártathatók el, mert magasabb szinvaronál álló munkásokkal szemben a megértés újfajta könnyebben lehet megvalósítani. Ha tehát a felsőbb osztályok önzésükben több önmegértséket tudnak tanúsítani, akkor a számmukra amenny is előnyöket biztosító társadalmi együttélés és a természetes folytonosságba kétszombos veszélynek van kitéve, mint akkor, ha féltékenység engedik osztályönzéstiket érvényesíteni.

A szociálpolitikai állandóan azzal vádolják, hogy a drágaságnak egyik fő okozója. Ez az állítás nem is téves, mert kétségtelen, hogy a bérvizonyoknak és általában a munkafeltételeknek a szociálpolitika által való megváltozása növeli azt a hányadot, amelyre a termelés eredményéből a munkás nyer. Ha azonban figyelembe vesszük azt, amit a fentiekben az alsó osztályok életszinvaronálnak emeléséről és annak előnyeiről mondtunk, akkor aligba vonhatjuk kétségekbe, hogy az alsó osztályok életszinvaronálnak emelése a társadalom közegészségügyi és egyéb viszonyainak javulása folytán visszatérül a többi osztályoknak. Nem szabad ugyans azt sem figyelmen kívül hagynunk, hogy a közegészségügy rossz állapota és az alacsony műveltségi szinvaronál következményei a társadaloma anyagilag is súlyos terhetek hátrának. A közhízi ügy rendezése, a rend fenntartása, a szegény-segélyezés annál nagyobb összegeket igényelnek és annál inkább növelik a közterheket, minél nyomorúságosabb viszonyok között élnek az alsó osztályok.

Ha mindezt összefoglaljuk, akkor lehetetlen fel nem ismernünk azt, hogy a szociálpolitika a felsőbb osztályok érdekeivel sok irányban találkozik és pedig olyan területeken, amelyek súlyosabban esnek talba, mint a pusztán gazdasági érdekek.

8. A szociálpolitika és a közgazdaság

A gazdasági élet nem öncél. Ez volt elméleti kinindulási pontunk és ezen nyugszik a szociálpolitika is. Ez a tételünk kell, hogy állapítsa meg a közgazdaság és az osztályközi politika, a szociálpolitika egymás közti viszonyait is. Ha ugyans a gazdasági élet nem az egyetlen és nem is a legfőbb oldala az emberi életnek, ha az lényegileg más célok szolgálatában áll, akkor az ezen általános emberi célok érdekében való beavatkozást még az esetben is jogosnak kell tartanunk, ha az a közgazdaság érdekeivel ellentétben a gazdasági produktívolságnak bizonyos korlátokat is szab.

Azt a kérdést, hogyan befolyásolja a szociálpolitika magát a közgazdasági életet, nem lehet egyszerűen annak elfogadásával elintézni, hogy befolyása a közgazdaságra feltétlenül kedvező. A szociálpolitika közgazdasági hatásai főképpen két irányban nyilvánulnak meg. Egyrésztől korlátozzák ugyans a termelőt, a vállalkozót szabad mozgásában, másrésztől pedig növelik annak termelési költségét. Az a kérdés már most, okvetlenül csökkenik-e ezáltal a közgazdaság termelékenységét.

Már mielőtt e kérdést közelebbről vizsgálónk, csak az általános tényekre vetett pillantás is azt mutatja, hogy ez aligba lehet így. A szociálpolitika magas fejlettségű fokán álló államok a nemzetközi versenyben mind előkelő helyet foglalnak el. Nézzük akár Angliát, akár Franciaországot, Németországot vagy az Egyesült Államokat, mindegyikükben fejlett a szociálpolitika és magas a nemzeti produktívitas. Mi lehet ennek az oka? Nem lesz nehéz ezt megvalósítani. Csak arra kell figyelmeztetnünk, hogy a termelésnek mily felelő fontos és lényeges tényezője az emberi munka. Tudjuk, hogy minden munka az önfelgyelmezésen és az ember szellemi tulajdonának növelésén alapszik. A szociálpolitika a munkásszociál szinvaronál emeli és így a produktívitas emlelt tényezőit számbavehetően növeli. Bár a kapitalizmus tudvalevőleg a

tanult és a tanuláson munkát újszen szétválasztja és nagy mértékben alkalmas tanuláson munkásokra, mégis ezekre vonatkozólag is kétségtelenül áll e tétel; a tanult munkásokra vonatkozólag pedig mindenesetre még fokozottabb mértékben érvényesül az. A drága munkaerő csak ott emelt a termelés költségei, ahol a termelés egyéb feltételei nem tudják ennek produktivitásához szólni. Így a munka hatályosbításával a szociálpolitika nem kis részben visszatéríti a vele járó költségeket.

Annak a körülménynek, hogy a szociálpolitika a termelési költségeket növeli, van azonban még egy másik igen fontos következménye is. Az általános költségek növekedése ugyanis mindig a nagyüzemek kedvére, mert a nagyüzem ezeket jobban el tudja osztani és így termelékenységét azok kevésbé befolyásolják, mint a kisüzemet. Ezért a szociálpolitika a technika színvonalán álló vállalatok terhditását erősen elősegíti. A termelés tökéletesítésének egyébként is fontos mőgja, mert akkor, amikor nem enged meg, hogy a vállalatok a munkások életszínvonalának leszorításával növelje üzemiérkenedését, akkor az az a szörjja, hogy a tökéletesítését keresve növelje. Viszony a szociálpolitika elhanyagolása szíbszerőlag hat a közgazdasági életre és a technikai elmaradottságot is istápolja. Erre nézve sajnos példát találunk iparfejlesztésünkben is, mely a vállalatok jövedelmességére érdekében sok szociálpolitikailag erős kifogás alá eső dolgot ért el és ehéne, hogy a vállalatok a technikai és üzemi tökéletesítés helyett a munkások rovására tartásák fenn vállalatuk jövedelmességét. Üvegi-parunk, szővő-fomóiparunk és több más iparág is így irányban fejlődtek.

SZOCIÁLPOLITIKAI ALAPSZEMPONTOK*

Balás Károly

1. Társadalmi érdek: minél nagyobb emberi boldogság az állam, nemzet, társadalom keretén belül. Ezt a boldogságot egy, a társadalom minél több tagjánál meglévő elégedettség jellemzi, mely a haladás során a fiziológiai és szellemi kielégültség együttes meglétében jelenkezik.
2. Mindezek alapfeltételei: a) jöndulanti világévet (társadalomfennmarató-elkai kultúra), b) kellő szűkséglettelégtetés és c) erős nemzeti és társadalmi szervezet.
3. A kellő szűkséglettelégtetés követelményei akként állapíthatók meg, hogy minél több és jobb szűkséglettelégtetés jöszag álljon abszolúte és relatív elosztásban is mindenkinck a rendelkezésére (még pedig úgy fiziológailag, mint kulturális tekintetben), még pedig minél bizorsabban és minél állandóbban nemzedékeken keresztül. A társadalmi béke és elégedettség szempontjából döntő jelentőségt a tömegek jöndulata, mert nincs olyan földi paradicsom, melyet nyomorultnak ne lehetne felülneti.
4. A kellő szűkséglettelégtetésnek hosszabb korszakokon keresztül egyedüli biztosítéka a minél efficiensabb termelés úgy technikai, mind gazdasági és kulturális tekintetben, minél hosszabb korszakokon keresztül.
5. Minél efficiensabb ez a termelés, minél nagyobb mennyiségt és jobb minőségt annak eredménye, annál több juthat belöle állag is mindenkire.
6. A leggyenlőbb megosztási kulcs mellett is állandóan csökkenie kell az egy-egy emberre jutó jöszag- és élvezetaránynak, hogy ha a termelés (és munka) eredményességének csökkenése áll be és ennek következtében a termelés abszolút mennyisége csökken. Egy ilyen állapotban lévő társadalom az elődök által termelt és felhalmozott készletek (anyagi és szellemi javak) következetes felétele és így a következetesen növekvő anyagi és szellemi szűgényesség és dekadencia fogja jellemezni.
7. Ezzel szemben az (anyagi és szellemi) termelés efficiens voltának következetes és hosszabb időn át való meglétele és fokozódása következetesen növeli az illető társadalom anyagi és szellemi jöszagkészletét és így állag mindig több és több juthat belöle egy-egy emberre. All ez elsősorban pedig a tömegszűkségleti, tehát a legfontosabb szűkséglettelégtési javakra nézve. Ezeknek a nagytömegt termelése pedig csak nagytömegt fogyasztásra alapítható. Akkor teremtnünk tehát tömegjólétet, ha sokat termelnük a tömegszűkségleti javakból elhasználójunk és elfogyasztójunk: a nagy tömeg számára.

* In: Balás Károly: A szociálpolitika fölértési, Pallas Rt. kiadása, Budapest, 1939. (204-208. oldal)